

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

**РОБОЧА ПРОГРАМА,
методичні вказівки та індивідуальні завдання
до вивчення дисципліни «Економічна діагностика»
для студентів спеціальності
071 – облік і оподаткування**

Дніпропетровськ НМетАУ 2016

УДК 65.053

Робоча програма, методичні вказівки та індивідуальні завдання до вивчення дисципліни «Економічна діагностика» для студентів спеціальності 071 – облік і оподаткування / Укл.: Н.Г. Шпанковська, Ю.Т. Труш, О.І. Канська, І.М. Ізвекова. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2016. – 45 с.

Наведені робоча програма, методичні вказівки та рекомендації до поглибленого вивчення дисципліни, питання для самоперевірки опанування матеріалу з тем дисципліни «Економічна діагностика»; перелік практичних та лабораторних занять; індивідуальні завдання до виконання контрольної роботи та методичні вказівки щодо їх виконання.

Призначена для студентів спеціальності 071 – облік і оподаткування заочної форми навчання.

Укладачі: Н.Г. Шпанковська, канд. екон. наук, почесний професор НМетАУ

Ю.Т. Труш, канд. екон. наук, доц.

О.І. Канська, ст. викладач

І.М. Ізвекова, канд. екон. наук, доц.

Відповідальний за випуск В.Д. Зелікман, канд. тех. наук, доц.

Рецензент С.А. Мушнікова, канд. екон. наук

ВСТУП

Глобалізація світової економіки розширює інтеграційні процеси національних економік і підсилює конкурентне середовище українських підприємств та інших суб'єктів господарювання (СГ). Самостійність їх у виборі партнерських груп підвищує відповідальність за прийняття і впровадження управлінських рішень (УР). Обґрунтування УР обумовлює необхідність дослідження економічних можливостей реальних і потенційних партнерів та конкурентів, оцінки їх фінансового стану та фінансової стійкості в умовах невизначеності зовнішнього середовища, обмеженого інформаційного забезпечення, асиметричності інформації та інших факторів, які особливо загострюються під час фінансово–економічних криз, що мають тенденцію повторення. Це обумовило потребу відокремити від економічного аналізу економічну діагностику як самостійну науку та навчальну дисципліну.

Економічна діагностика посідає важливе місце і значення в системі економічних дисциплін для підготовки економістів усіх спеціальностей для опанування сучасними способами діагностичних оцінок фінансового стану партнерів та прогностичних діагностичних оцінок виробничого потенціалу самого суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів, об'єднань СГ та зовнішнього середовища на підставі типових ознак.

Метою індивідуальної контрольної роботи є: формування системи теоретичних знань з основних категорій економічної діагностики, придбання умінь вибору і практичного використання методів діагностичної оцінки і набуття навичок застосування методики зовнішньої фінансової діагностики та оцінки потенціалу підприємства як важливого фактору фінансового стану для визначення резервів і оцінки майбутнього фінансового стану підприємства у внутрішній діагностиці.

Виконання індивідуальної контрольної роботи потребує самостійного освоєння нормативно-правового [1], інформаційного та інших видів забезпечення економічної діагностики, а також використання набутих знань і умінь з дисциплін «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Менеджмент», «Маркетинг», «Бухгалтерський облік», «Статистика», «Аналіз господарської діяльності», «Аудит», «Фінансовий аналіз» та ін.

1 ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Оцінка майнового і фінансового стану підприємства та його стійкості, визначення його економічного потенціалу здійснюються зовнішніми аналітиками на підставі обмеженої публічної фінансової звітності в умовах невизначеності соціально–економічної системи та асиметричності інформації. Специфіка діагностичної аналітичної функції та її складність і обумовлені цими об'єктивними причинами.

Глобалізація світової економіки, інтеграційні процеси та зростаючі конкуренція, процеси злиття і поглинення суб'єктів господарювання вимагають врахування не тільки фінансового стану об'єкта економічної діагностики, а й оцінки конкурентоспроможності, рівня використання виробничого потенціалу, визначення рівня економічної безпеки і перспектив подальшого розвитку. Діагностична оцінка фінансового стану підприємства та його стійкості, визначення впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на оціночні показники діяльності, у першу чергу на фінансовий результат, здійснюються зовнішніми аналітиками для прийняття управлінських рішень стосовно розвитку партнерських стосунків, а внутрішніми аналітиками – для обґрунтування стратегічних УР стосовно визначення майбутніх економічного потенціалу і фінансового стану підприємства та його стійкості.

При вивченні дисципліни необхідно чітко усвідомити сутність і особливості економічної діагностики. ЕД як система цільового виду економічного аналізу, спрямована на оцінку стану об'єкта та предмета дослідження на підставі типових ознак якісного характеру та кількісних параметрів (показників та їх факторів). Оскільки ЕД є різновидом економічного аналізу, то у них використовується єдина методологія, що обумовлює їх тісний зв'язок та спільність. В той же час економічна діагностика має наступні характерні особливості:

- невизначеність системи та економічної ситуації;
- вірогідний характер діагностичної оцінки;
- специфічна цілеспрямованість;
- використання неповної та асиметричної інформації різними учасниками ринку;
- менша точність діагностичної оцінки порівняно з аналітичною, яка

надається на підставі детального економічного аналізу;

- необхідність використання специфічних способів діагностики, крім застосування методів і прийомів економічного аналізу.

Невизначеність – це відсутність, неточність, неповнота або протиріччя інформації та знань про стан об'єкта діагностики, його зовнішнього середовища або про майбутні внутрішні можливості об'єкта ЕД, особливо стосовно інноваційних процесів. Види невизначеності та причини, що їх обумовили, необхідно опанувати самостійно за допомогою джерела [2].

Засвоєнню студентом дослідницького процесу економічного діагностування сприятиме попереднє опанування основними науковими категоріями економічної діагностики (тобто її поняттями, термінами та трактовкою їх змісту) та визначення і врахування зв'язків між ними. Сукупність категорій складає понятійний апарат науки ЕД.

Особливу увагу слід звернути на причинно–наслідкові взаємозв'язки, взаємообумовленість та значимість показників діагностичної оцінки і в кожному діагностичному завданні: створити уявлення про оціночні та узагальнені показники та показники–фактори, які на них впливають; визначити порядок розрахунку аналітичних показників; обґрунтувати вибір способів їх оцінки; визначити причини відхилень показників; узагальнити результати діагностичної оцінки, застосувавши метод аналітичних таблиць; зробити висновки аналізу та обґрунтувати проект управлінського рішення на підставі результатів діагностичної оцінки стану об'єкта ЕД.

Загальний обсяг дисципліни «Економічна діагностика» згідно з навчальним планом підготовки фахівців спеціальності 071 – облік і оподаткування складає 90 годин; розподіл навчальних годин за семестрами і видами занять наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Розподіл навчальних годин з дисципліни «Економічна діагностика» при заочній формі навчання

Спеціальність	Учбовий семестр	Всього годин	Аудиторні заняття			СР	Вид контролю	
			всього	у тому числі				
				Л	ПЗ			ЛР
ОА	2	120	20	12	8	-	100	Екзамен

де Л – лекція, ПЗ – практичні заняття, ЛР – лабораторні роботи, СР – самостійна робота

Розподіл навчальних годин дисципліни «Економічна діагностика» для студентів заочної форми навчання за темами і видами занять надано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Розподіл навчальних годин дисципліни «Економічна діагностика» за темами і видами занять, годин

№	Назва теми заняття	Вид заняття	Тривалість разом	Тривалість аудиторного заняття	Самостійна робота
1	2	3	4	5	6
1	Основні наукові категорії економічної діагностики	Л	4	2	2
2	Діагностика виробничого потенціалу підприємства	Л	4	2	2
3	Аналіз конкурентної привабливості галузі	СР	15		15
4	Діагностика конкурентного середовища та конкурентоспроможності підприємства та його продукції	Л	8	2	6
5	Діагностика конкурентоспроможності підприємства	ЛР	8		8
6	Аналіз зовнішнього середовища підприємства	ПЗ	4	2	2
7	Аналіз конкретних ситуацій з діагностики конкурентоспроможності продукції підприємства	ПЗ	6	2	4
8	Інформаційне забезпечення економічної діагностики зовнішнього середовища підприємства	СР	3		3
9	Діагностика майнового стану підприємства	Л	2	2	0

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4	5	6
10	Діагностика фінансового стану підприємства	Л	6	4	2
11	Управлінська діагностика	Л	4		4
12	Експрес-діагностика фінансового стану підприємства та діагностики його імовірного банкрутства	СР	6		6
13	Аналіз конкретних ситуацій з використанням методів діагностики та з організації економічної діагностики	ПЗ	8	4	4
14	Діагностика економічної безпеки та культури підприємства	СР	3		3
15	Виконання контрольної роботи	СР	30		30
16	Підготовка до складання екзамену	СР	9		9
Разом			120	20	100

Для придбання практичних умінь та навичок діагностично–аналітичної роботи навчальним планом передбачено виконання студентами заочної форми навчання контрольної роботи.

Індивідуальне завдання (варіант) студент виконує самостійно, здає на перевірку і захищає його до початку залікового тижня у 2 семестрі.

Індивідуальне завдання оформлюється відповідно до [3].

2 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

2.1 Основна література

При вивченні дисципліни необхідно ознайомитися із законами, законодавчими актами, нормативними матеріалами з питань, що регламентують господарську діяльність і фінансову звітність в Україні; постійно стежити за їхніми зміненнями, доповненнями і новими положеннями, що друкуються в офіційній періодиці («Вісник Верховної Ради», «Урядовий кур'єр», «Голос України» та ін.). Нижче наводиться перелік законодавчих і нормативних джерел, учбової, наукової і періодичної літератури, що необхідні для вивчення дисципліни «Економічна діагностика».

1. Діючі закони України зі змінами та доповненнями та законодавчі акти щодо господарської діяльності.
2. Шпанковська Н.Г. Економічна діагностика: Навчальний посібник з грифом МОНУ / Н.Г. Шпанковська, Г.О. Король, І.М. Ізвекова [та ін.]. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2010. – 123 с.
3. Організація виконання кваліфікаційних робіт у Національній металургійній академії України: Навч. Посібник / В.П. Іващенко, А.К. Тараканов, А.М. Должанський [та ін.]. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2016.– 91 с.
4. Довбня С.Б. Економічна діагностика. Частина 1 / С.Б. Довбня, Т.Б. Ігнашкіна, О.В. Горчарук. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2010. – 115 с.
5. Шпанковська Н.Г. Економічна діагностика. Розділ І. Основні категорії економічної діагностики: Опорний конспект лекцій / Н.Г. Шпанковська, І.М. Ізвекова, Т.В. Кравченко [та ін.]. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2005. – 52 с.
6. Шпанковська Н.Г. Економічна діагностика. Розділ ІІ. Особливості методики фінансової та управлінської діагностики: Опорний конспект лекцій / Н.Г. Шпанковська, І.М. Ізвекова, Т.В. Кравченко [та ін.]. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2005. – 48 с.
7. Скворцов Н.Н. Діагностика результатів виробництва / Н.Н. Скворцов, Л.Н. Омельченко. – К.: Техніка, 1988. – 133 с.
8. Гетьман О.О. Економічна діагностика / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: ЦНЛ, 2007. – 307 с.

9. Євдокімова Н.М. Економічна діагностика. Навч. метод. посібник / Н.М. Євдокімова, А.В. Кирієнко. – К.: КНЕУ, 2003. – 110 с.
10. Шпенковська Н.Г. Статегічний аналіз: Навч. посібник з грифом МОНУ / Н.Г. Шпанковська, Г.О. Король, К.Ф. Ковальчук [та ін.]. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2011. – 224 с.
11. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності – 3-є видання, перероб. і доп. / О. Кононенко. – Харків: Фактор, 2005. – 156 с.
12. Шпанковська Н.Г. Особливості аналізу господарської діяльності металургійного підприємства / Н.Г. Шпанковська, Г.О. Король, В.В. Костанецький // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в розвитку економічної науки і практики: Зб. матеріалів Міжнародної НПК. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 296 – 298.
13. О методических рекомендациях по выявлению признаков неплатежеспособности предприятия и признаков действий по сокрытию банкротства, финансового банкротства или доведения до банкротства / Бухгалтерия. – № 11. – 2001. – С. 18 – 23.
14. Економіка підприємства: Підручник / За ред. проф. Л. Г. Мельника. – Суми: Університетська книга, 2012. – 864 с.
15. Шпанковська Н.Г. Сучасні вимоги до металургійного виробництва та шляхи їх дотримання / Н.Г. Шпанковська, О.І. Канська, Н.П. Потрус // Металлургическая и горнорудная промышленность. – 2010. – №7. – С. 275 – 277
16. Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу / Збірник матеріалів Міжнародної НПК (14–15 листопада 2013 р.). – К.: КНЕУ, 2013. – 414 с.

2.2 Додаткова література

До додаткової літератури відносяться джерела, призначені для більш поглибленого і розширеного вивчення дисципліни. Перелік цих джерел наведено нижче.

17. Бахрамов Ю.М. Финансовый менеджмент: учебник для ВУЗов / Ю.М. Бахрамов, В.В. Глухов. – СПб: Питер, 2011. – 496 с.
18. Фінанси, облік і аудит: Збірник наукових праць. Випуск 20/1. – К.: КНЕУ,

2013. – 684 с.

19. Сучасні економічні проблеми розвитку промислового сектору України /Збірник матеріалів Всеукраїнської НПК (29-30 квітня). – Дніпропетровськ: НМетАУ – Акцент ПП, 2014. – 194 с.
20. Шпанковська Н.Г. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій / Н.Г. Шпанковська, Г.О. Король, К.Ф. Ковальчук. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 328 с.
21. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: ФиС, 2006. – 560 с.
22. Портер М. Конкуренція. Пер. з англ. Р. Сільський, А. Олійник. – К.: Науковий дом «Вільямс», 2001. – 495 с.
23. Уолт К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства. Пер. з англ. – К.: Наукова думка, 2001. – 367 с.
24. Інформаційна та економічна безпека / Системи обробки інформації. Збірник наукових праць. Випуск 4 (102). Том 2. – Харків: ХУПС, 2012. – 154 с.
25. Роменец В.А. Металлургический комплекс стран СНГ: экономический аспект / В.А. Романец, О.В. Юзов, Т.Б. Рубінштейн. – М.: МИСИС, 2003. – 208 с.
26. Юзов О.В. Анализ производственно–хозяйственной деятельности металлургических предприятий / О.В. Юзов, А.М. Седых. – М.: МИСИС, 2002. – 360 с.
27. Шпанковська Н.Г. Канська О.І. Основні проблеми стратегічного розвитку металургійної галузі України та шляхи їх вирішення / Збірник наукових праць «Економіка: проблеми теорії та практики». Випуск 246. Том 5. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 1146 – 1150.
28. Блізкий Р.С. Оцінка ефективності ресурсозберігаючих заходів у чорній металургії / Економічний вісник Національного гірничого університету (НГУ). – №3. – 2004. – С.49 – 57.
29. Котлер Ф. Маркетинг–менеджмент / Ф. Котлер. – СПб: Питер, 1999. – 896 с.
30. Ковальчук К.Ф., Шпанковська Н.Г., Костанецький В.В. та ін. Принципи бюджетування при реформуванні системи корпоративного управління в металургії / Економічний вісник НГУ. – №3. – 2004. – С. 63 – 68.
31. Економіка: проблеми теорії та практики / Збірник наукових праць. Випуск 246. Том V. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – 232 с.

32. Економіка і управління у промисловості. Матеріали Всеукраїнської НПК (28-29 жовтня 2010 р.) / Дніпропетровськ: НМетАУ – ІМУ – прес, 2010. – 380 с.
33. Інвестиційні та інноваційні процеси в промисловості. Зб. Матеріалів Всеукраїнської НПК. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2006. – 148 с.
34. Экономика / Metallургическая и горнорудная промышленность. – 2010. – №7. – С. 275 – 284.
35. Соціально–економічні проблеми регіонального розвитку. Збірник наукових праць ЗДІЕУ. – Дніпропетровськ: ІМА – прес, 2008. – 440 с.
36. Шпанковська Н.Г., Король Г.В., Ковальчук К.Ф. та ін. Складові аналітичної культури фахівців // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2006. – №2. – С. 92–95.
37. Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки і практики / Збірник матеріалів Міжнародної НПК (14 – 15 листопада). – К.: КНЕУ, 2012. – 344 с.
38. Майбутнє – аудит. Матеріали Міжнародної НПК. – Кривий Ріг: КТУ і ДТВ САУ, 2013. – 435 с.
39. Стадник В.В. Інноваційно – інвестиційні стратегії в управлінні ринковою вартістю підприємства. Монографія / В.В. Стадник, Е.М. Рудніченко, Т.С. Томаля [та ін.]. – Хмельницький: ХНУ, 2008. [та ін.]. – 302 с.
40. Шпанковська Н.Г. Напрями забезпечення компетентності трудового потенціалу підприємства / Н.Г Шпанковська, Н.О. Котенко, О.І. Канська // Модернізація економіки: проблеми, шляхи розвитку та перспективи. Матеріали Міжнародної НПК. – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», – 2013. – 136 с.
41. Организационно – экономические проблемы повышения эффективности металлургического производства / Сборник статей IV Международной НПК. – Новокузнецк: СГИУ, 2013. – 228 с.
42. Экономика и менеджмент / Проблемы недропользования. Сб. научных трудов. Часть 2. – СПб: НМСУ «Горный», 2014. – С. 29 – 76.
43. Періодичні видання: «Теория и практика металлургии», «Металлургическая и горнорудная промышленность», «Металл и литье Украины», «Економіка України», «Фінанси України», щорічники Держкомстату України та відділення Дніпропетровської області

3 РОБОЧА ПРОГРАМА І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Основні наукові категорії економічної діагностики

Місце економічної діагностики в системі менеджменту, економічних наук та навчальних дисциплін. Роль об'єктивної економічної діагностики в стратегічному та тактичному управлінні. Зв'язок її з іншими науками та навчальними дисциплінами. Зміст економічної діагностики. Предмет, об'єкт та суб'єкт економічної діагностики. Мета та завдання економічної діагностики, прямий та зворотний зв'язок між ними. Методологія та методика економічної діагностики. Система принципів та методів економічної діагностики підприємства. Організаційне, ресурсне та інформаційне забезпечення економічної діагностики підприємства, їх характеристика.

Ця тема присвячена понятійному апарату науки і навчальної дисципліни «Економічна діагностика». Його складає сукупність понять або категорій та трактовок їх змісту. Вивчаючи наукові категорії економічної діагностики, необхідно пізнати їх суть, зміст та діалектичний розвиток. Відправним моментом є їх зв'язок із філософськими категоріями, якими користуються і беруть за основу усі науки. Цей підхід надає фахівцям можливість: проникати до суті економічної діяльності, результати якої підлягають діагностиці; виявляти зв'язки між елементами системи (а підприємство є складною соціально–економічною системою); визначати причини та наслідки негативних змінень, розробляти заходи щодо їх усунень та поліпшення фінансового стану підприємства.

Як самостійна наука і дисципліна «Економічна діагностика» відокремилась від «Економічного аналізу». Визначення єдності з ним допоможе опанувати загальні положення діагностики. Особливу увагу необхідно звернути на її специфічні ознаки: невизначеність зовнішнього середовища, ситуацій та системи, стан якої підлягає діагностичній оцінці; цілеспрямованість ЕД, яка залежить від виду діагностики – зовнішня вона чи внутрішня; неповнота інформації, яка потребує додаткових зусиль щодо її розширення та впливає на точність оцінки; вірогідний характер діагностики; необхідність використання специфічних способів дослідження та ін. Знання видів невизначеності та

причин, які їх обумовили, дозволять обґрунтувати вибір і застосувати необхідні способи діагностичної оцінки стану предмета та об'єкта ЕД для зменшення рівня невизначеності.

Враховуючи прикладний характер економічної діагностики та її особливості, необхідно усвідомлювати обов'язкове сполучення комплексу способів кількісної та методів якісної оцінок (SWOT і TOWS, експертних оцінок, матричного та ін.) та важливість та обов'язковість дотримання системи принципів ЕД при вирішенні її задач.

Слід визначити переваги, недоліки та доцільні області використання кожного з методів діагностики. Необхідно також уявити сутність та зв'язки між щільно пов'язаними категоріями: предмет, об'єкт та суб'єкт ЕД; мета і завдання ЕД, принцип і метод ЕД та доцільність урахування цих зв'язків при виборі і застосуванні способів діагностичного дослідження.

Варто звернути увагу на тісний зв'язок категорій методологія, методика, метод економічної діагностики, визначити їхню спільність та відмінність, а також усвідомити їх зв'язки з усіма категоріями економічної діагностики.

Важливого значення набуває забезпечення економічної діагностики: нормативно-правове, методичне, організаційне, ресурсне, інформаційне та програмне. Вивчення їх суті, особливостей, урахування сучасних вимог до кожного з видів забезпечення допоможуть формуванню у майбутніх фахівців достатнього рівня аналітичної культури для надання якісної діагностичної оцінки.

Необхідно приділити належну увагу категорії моніторинг як процесу безперервного спостереження за станом предмета та об'єкта ЕД, особливостям його організації, здійсненню, складностям забезпечення спостереження у зовнішній діагностиці.

Опанування метою і завданнями економічної діагностики, окрім їх суті і змісту, передбачає осмислення прямих і зворотних зв'язків між ними та їх зв'язків з іншими категоріями ЕД.

Знання і врахування прямих зв'язків необхідні для придбання практичних навичок з визначення мети ЕД і обґрунтування комплексу завдань внутрішньої (або зовнішньої) економічної діагностики та з коригування мети і завдань у випадку потреби в цьому.

Література [2,4–6,8–10,15,19–21,23,24,30–32,36,37,39].

Тема 2. Діагностика виробничого потенціалу підприємства

Класифікація виробничої потужності. Методи оцінки виробничої потужності основних агрегатів, цехів, підприємств. Система показників оцінки використання потужності. Оцінка співвідношень виробничих потужностей основних і обслуговуючих ділянок та цехів. Діагностика стану економічного устаткування.

Ключовим питанням даної теми є виробничий потенціал у системі економічного потенціалу промислового підприємства, оскільки виробничий потенціал безпосередньо пов'язаний із впровадженням досягнень загального і галузевого науково-технічного прогресу та з функціонуванням виробництва, його диверсифікацію та відповідністю сучасним і майбутнім суспільним вимогам. Тому слід звернути підсилену увагу на характерні особливості, на структуру виробничого потенціалу та на вимоги до його складових елементів.

Важливим є опанування: класифікації видів виробничих потужностей; факторів, які впливають на виробничу потужність агрегату, цеху, підприємства, галузі, металургійного комплексу регіону та країни; методів обґрунтування стану виробничих потужностей та діагностичної оцінки їх використання. Цей складний аналітичний процес потребує його поетапного проведення. Етапи діагностичного дослідження загальні для зовнішньої та внутрішньої діагностики, але зміст та деталізація визначаються суб'єктами діагностики відповідно до їх зацікавленості як учасників ринкових відносин. Крім того, слід звернути увагу на необхідність знання галузевих особливостей, оскільки вони суттєво впливають на показники діагностики виробничого потенціалу. Їх система, окрім показників, що є загальними для усіх галузей промисловості, містить специфічні показники конкретної галузі. Сукупність, методика розрахунку та аналітичної оцінки специфічних показників виробничого потенціалу в металургії детально викладені у джерелах [2,10,20].

Для повноти уявлення значимості структурних підрозділів підприємства, тобто цехів (сукупність яких складає його виробничу структуру), вони класифікуються на основні, допоміжні, підсобні та побічні. Їх роль у виробничому процесі впливає на оцінку виробничого потенціалу підприємства. Виробничий потенціал визначається для основного виробництва. Виробнича потужність обґрунтовується тільки для основних агрегатів, основних ділянок, основних цехів, основних виробництв. Аналогічно оцінюється рівень

використання потужності агрегату, ділянки, цеху, виробництва (доменного, сталеплавильного, прокатного або трубопрокатного, феросплавного).

Для допоміжних та підсобних структурних підрозділів перевіряється їх пропускна спроможність. Щоб забезпечити безперебійну роботу основних підрозділів, продуктивність за одиницю часу допоміжних підрозділів повинна перевищувати або дорівнювати аналогічному показнику основного підрозділу. Слід мати на увазі, що при зрівнянні продуктивності резерви у допоміжному підрозділі відсутні й він стримуватиме роботу основного підрозділу. Основними є структурні підрозділи, де вихідні сировина та основні матеріали перетворюються у напівфабрикати або продукцію галузевої спеціалізації підприємства. Згідно з цим електропід ливарного цеху, його пічне відділення та ливарний цех на металургійному підприємстві – допоміжні підрозділи, які обслуговують основне виробництво (доменне, сталеплавильне, прокатне).

Мінливість ринкової кон'юнктури висуває до виробничої потужності підприємства вимогу підвищення гнучкості виробництва – здатності швидкого реагування на вимоги конкретних споживачів продукції й пристосування виробничої системи до зміни сортаменту продукції. Кількісну оцінку гнучкості виробництва можливо надати за допомогою коефіцієнта гнучкості, який розраховується як відношення індексу або темпу росту зміни кількості найменувань основної продукції до індексу зміни (або темпу росту) витрат на виробництво.

Для рейтингової оцінки при визначенні переможців у колективному суперництві цеху або підприємства та у міжзаводському порівняльному аналізі враховується досягнута ступінь використання виробничих потужностей із застосуванням відносних вимірників (коефіцієнта інтенсивного, екстенсивного та інтегрального навантаження, коефіцієнту використання корисного об'єму доменної печі) та середніх показників: виплавка сталі на 1т ємкості конвертера, виплавки сталі або сплаву на 1 МВА потужності пічного трансформатора дугової електросталеплавильної або феросплавної печі і т.д.).

Література [2,10,14–16,19,20,26,27,32,41].

Тема 3. Аналіз конкурентної привабливості в галузі

Основні економічні показники, які характеризують галузь. Конкурентні сили, що діють у галузі, та чинники, рушійні сили, які викликають зміни в їх

структурі. Оцінка прибутковості і привабливості галузі.

Обов'язковість оцінки конкурентоспроможності обумовлена одним з головних принципів управління в ринковій економіці – конкуренцією. Необхідно звернути увагу на місце підприємства в системі національної та світової економіки і з урахуванням цього місця опанувати підходи до обов'язкової попередньої оцінки зовнішнього середовища підприємства, яка вимагає: діагностику економічної ситуації в Україні та на світових ринках металопродукції; діагностику стану галузі; діагностику стану економічного регіону, в якому розташовано підприємство.

Діагностику стану підприємства необхідно надавати з урахуванням стану систем вищого (по відношенню до підприємства) рівня управління та з використанням вітчизняного і світового досвіду аналогічної оцінки.

При оцінці конкурентної привабливості галузі необхідно розпочинати з визначення з місця галузі в народному господарстві країни та масштабів конкуренції в ній, яка можуть бути локальною, національною, міжнародною або глобальною.

Особливу увагу слід приділити формуванню системи показників для оцінки галузі. До неї бажано включити: розмір ринку, кількість конкурентів у галузі і їх питому вагу; оцінку монопольної влади постачальників ресурсів, виробників або споживачів, ступінь вертикальної інтегрованості, прибутковість галузі, тощо. Важливе місце в аналізі галузі займає визначення фази життєвого циклу, на якій перебуває ринок. Це пов'язане з тим, що від фази життєвого циклу галузі залежать вимоги до значень і динаміки показників, за якими проводиться її оцінка. При цьому фаза життєвого циклу галузі визначається за темпом росту продаж у галузі, розширенням (звуженням) продуктової лінії, зростанням (зменшенням) числа конкурентів на наявність переможців серед них; постійністю розподілу ринку і його стабільністю; постійністю споживачів; наявністю і розміром стартових бар'єрів; розвитком технологій, тощо.

Також слід приділити належну увагу визначенню: структури і зв'язків між конкурентоспроможністю галузі, конкурентоспроможністю підприємств галузі, конкурентоспроможністю продукції (робіт, послуг), яка виготовляється в галузі. Це важливо, оскільки галузі також як і підприємства конкурують між собою і за інвестиції, і не рідко за споживача.

Література [2,4–6,8–10,14–16,20,22,26,27,29,32,41].

Тема 4. Діагностика конкурентного середовища та конкурентоспроможності підприємства та його продукції

Досягнення конкурентоспроможності як стратегічна мета підприємства; значення об'єктивної оцінки діагностики її у конкурентному середовищі. Аналіз чинників конкурентних переваг. Методики оцінки конкурентних переваг та слабких позицій. Оцінка конкурентоспроможності на рівнях: підприємства, галузі, регіону та країни. Її зв'язок. Інформаційне забезпечення діагностики конкурентного середовища. Якість та конкурентоспроможність продукції як сучасні економічні категорії, системний підхід щодо економічної діагностики. Врахування вимог ринку та потреб конкретних споживачів продукції (робіт, послуг). Інформаційна підтримка діагностики якості та конкурентоспроможності товару. Одиничні, групові та інтегральні показники якості та конкурентоспроможності продукції. Методика економічної діагностики якості та конкурентоспроможності продукції.

У даній темі розглядаються особливості методики діагностики конкурентоспроможності продукції та підприємства, які ґрунтуються на загальних положеннях їх оцінки в економічному аналізі та враховують особливості ЕД.

Важливо придбати навички обґрунтування:

- системи показників оцінки конкурентоспроможності металопродукції окремого виду та визначення ролі показників якості продукції як головного її чинника у досягненні конкурентоспроможності;
- значущості відносних вимірювачів рівня загальної якості усієї продукції підприємства та її конкурентоспроможності для забезпечення зіставності показників;
- вибору та використання методики моделей розрахунку показників та діагностичного дослідження конкурентоспроможності продукції та підприємства, а також передового вітчизняного та зарубіжного досвіду оцінки конкурентоспроможності.

Так, для визначення конкурентоспроможності підприємства використовуються методи бенчмаркенгу або аналізу вищості. На відміну від інших методів дослідження ринку та визначення слабких і сильних позицій підприємства він дозволяє оперативно виявляти проблемні ситуації і внутрішні

недоліки та розробляти заходи щодо їх усунення, які спрямовані на досягнення успіху та враховують досконалий досвід партнерів і конкурентів. Метою бенчмаркенгу є усунення недоліків шляхом створення мотивації до постійного удосконалення.

Для виявлення зовнішніх і внутрішніх сильних і слабких позицій, критичних та слабких функцій, співставлення факторів успіху на різноманітних ринках металопродукції необхідним є постійний моніторинг основних ринкових параметрів для потреб ранньої, поточної та прогнозованої діагностики стану збутової діяльності і конкурентоспроможності продукції студенту необхідно опанувати методику оцінки конкурентоспроможності з урахуванням як стадій життєвого циклу продукції та підприємства, так і асиметрії інформації.

Слід зосереджувати увагу: на визначенні факторів конкурентоспроможності продукції та підприємства; на необхідності упорядкованого дослідження впливу зовнішніх і внутрішніх факторів та формуванню інформаційного забезпечення факторного аналізу; на виборі методів дослідження конкурентоспроможності продукції та підприємства.

Література [2,4–6,8–10,14–16,20,22,26,27,29,32,41].

Тема 5. Інформаційне забезпечення економічної діагностики зовнішнього середовища підприємства

Інформаційне забезпечення економічної діагностики зовнішнього середовища. Методи збору, обробки та подання інформації для економічної діагностики зовнішнього середовища.

Інформація – це сукупність даних, знань, відомостей, повідомлень, які характеризують діяльність суб'єкта господарювання і використовуються її споживачами в процесі прийняття управлінських рішень. Якість інформації має поряд із кваліфікацією аналітика і досконалістю методичного забезпечення на об'єктивність економічної діагностики. Різноманітність інформації, яка використовується для діагностичних оцінок, потребує її класифікації за певними ознаками.

Правова інформація міститься в Господарчому, Митному, Податковому, Земельному, Цивільному та Кримінальному кодексах України; законах України, які регламентують економічну діяльність; наказах Президента,

міністерств, НБУ та ін.

Нормативна інформація необхідна для забезпечення однозначності підходів при зовнішній діагностичній оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленню ознак неплатоспроможності та визначенню її виду, а також для своєчасної оцінки формування незадовільної структури балансу з метою здійснення попереджувальних заходів щодо запобігання банкрутства. До інформації цієї групи належать: стандарти, нормативи фінансових показників-коефіцієнтів, норми амортизації, курси валют, ставки оподаткування та обов'язкових платежів, норми витрат ресурсів на одиницю продукції, технічні норми продуктивності устаткування, нормативи періодичності і тривалості ремонту, норми праці, індикативні ціни, акцизний збір та ін.

Планова інформація використовується у внутрішній діагностиці. До неї належать усі види планів підприємства та його зовнішнього оточення. Наприклад, в перспективній діагностиці заробітної плати підприємства необхідні порівняння її рівня зі середньою заробітною платою у галузі, регіоні, країні та з передбаченим держбюджетом рівнем прожиткового рівня в Україні.

Головним джерелом інформації в економічній діагностиці є облікові дані та фінансова і статистична звітність. До неї належать: «Баланс підприємства» (форма 1) або консолідований (тобто об'єднаний та укрупнений) баланс, «Звіт про фінансові результати» (форма 2). Вони підлягають обов'язковій гласності за фінансовий рік. Інші форми звітності надаються підприємством зовнішньому аналітику тільки за домовленістю. Підчас внутрішньої діагностики з цієї групи інформації використовуються також дані оперативного і бухгалтерського обліку. Дані обліку формують біля 60% інформації, яка використовується в управлінських рішеннях.

Важливим джерелом економічної діагностики є позаоблікова інформація: дані спеціальних досліджень; спостережень; матеріали, надруковані у діловій періодиці та у ЗМІ; аналітичні огляди інформаційних агентств; довідники Держкомстату України; оцінки незалежних аналітиків, аудиторські докази і висновки; результати опитувань та ін. У сукупності перераховані джерела складають інформаційне забезпечення економічної діагностики.

Література [2,4–6,8–10,12,14–16,20,22-27,29,32,41].

Тема 6. Діагностика майнового стану підприємства

Фінансова діагностика, її значення та зміст. Інформаційне та нормативне забезпечення діагностики майна підприємства. Оцінка структури та динаміки майна та оптимальності співвідношень його елементів. Методи оцінки ринкової вартості майна. Вплив інфляції на її зменшення.

Ринковий потенціал підприємства ототожнюють з оцінкою вартості підприємства. У теперішній час зростання вартості підприємства є другим поряд з критерієм максимізації прибутку критерієм оцінки ефективності його діяльності. При цьому враховується ринкова вартість діючого підприємства як цілісного майнового комплексу. Тому при вивченні даної теми слід звернути увагу на необхідність розширити інформаційну базу, в якій відображається майновий стан, а не обмежуватися тільки формою №1 фінансової звітності «Баланс підприємства», де надана балансова вартість активів, або надрукованим у відкритій діловій пресі «Консолідованим балансом». Недоліком останнього, є, крім того, великий рівень узагальнення.

Враховуючи багатоаспектне призначення діагностики майнового стану та складність предмета дослідження (обсяги, динаміка, структура, рух, придатність, співвідношення та ін.), варто, у першу чергу, освоїти сутність існуючих методів оцінки вартості майна, їх переваги та недоліки.

Слід звернути увагу на спільність і відмінність складу і послідовності завдань внутрішньої та зовнішньої діагностики майнового стану, на обґрунтування системи показників оцінки: вартості майна, динамічності його розвитку, мобільності, ефективності використання. Розглядаючи методики діагностики майнового стану, важливо приділити особливу увагу оцінкам співвідношень між елементами структури майна (між власним та запозиченим капіталом, між необоротними та оборотними активами) та порівнянням їх із нормативними співвідношеннями.

Для діагностичної оцінки ефективності використання майна підприємства необхідно опанувати методики розрахунку та дослідження показників ділової активності (оборотності активів) та ефективності діяльності підприємства (за допомогою показників рентабельності).

Література [2,5,6,8–11,17–21,23,31–33,39].

Тема 7. Діагностика фінансового стану підприємства

Аналіз і оцінка ліквідності балансу. Система показників, особливості методики. Поглиблена комплексна оцінка фінансового стану: система показників, особливості методики. Інтегральна оцінка стійкості фінансового стану та стабілізаційні заходи щодо її підвищення. Вимірювання впливу інфляційних процесів та врахування його в управлінні фінансовими ресурсами підприємства. Мета діяльності підприємства і необхідність розпізнавати його кризовий стан. Суттєвість та передумови банкрутства. Методика аналітичної діагностики можливого банкрутства.

Необхідно обґрунтувати доцільність та опанувати методику складання ліквідного балансу, в якому активи розміщуються за часом їх перетворення у готівку для виконання своїх поточних зобов'язань, визначити порядок розрахунку фінансових показників–коефіцієнтів ліквідності та їх аналітичні можливості для оцінки ліквідності балансу.

Важливе значення слід приділити вивченню можливостей фінансової діагностики, визначити внутрішні та зовнішні чинники (фактори), які впливають на фінансові результати та на фінансовий стан підприємства, опанувати методику оцінки цього впливу чинників. Розглядаючи комплекс завдань фінансової діагностики, слід пам'ятати, що якість і повнота їх вирішення залежать від стану моніторингу фінансових показників та їх показників-факторів.

Необхідно звернути увагу на можливості, переваги та недоліки методик експрес-діагностики та методики поглибленої фінансової діагностики. Експрес-діагностика проводиться для попереднього оперативного визначення проблемних фінансових показників, тенденцій, співвідношень з наступним їх поглибленим дослідженням.

Метою зовнішньої діагностики фінансових результатів підприємства є визначення позитивних тенденцій, які забезпечують прискорене зростання показників прибутку. Мета внутрішньої діагностики фінансових результатів — визначення і мобілізація резервів поліпшення фінансових результатів і фінансового стану підприємства та його стійкості.

Для досягнення мети діагностики фінансових результатів вирішуються класичні завдання, що є загальними для внутрішньої та зовнішньої ЕД, з використанням спільного методичного забезпечення, наявності єдиної системи

методів діагностики. Відмінностями внутрішньої та зовнішньої діагностики фінансових результатів є їх інформаційне забезпечення та класифікація факторів, які обмежені у зовнішній ЕД.

Діагностика фінансових результатів містить загальну їх оцінку за видами діяльності (операційної, інвестиційної та фінансової), у звичайних та незвичайних умовах функціонування. В оцінці впливу факторів на фінансові результати слід звернути увагу на вибір та використання методів оцінки факторного впливу у внутрішній і зовнішній діагностиці.

Для діагностики платоспроможності необхідно опанувати методики розрахунку і дослідження показників платоспроможності та джерел фінансування матеріальних оборотних активів, виявити спільність і відмінність ліквідності та платоспроможності.

Для визначення типу фінансової стійкості підприємства (абсолютний, нормальний, нестійкий або кризовий стан), необхідно розрахувати показники наявності джерел формування запасів та показники забезпеченості запасів джерелами фінансування та звернути увагу на необхідність розробки і обґрунтування заходів щодо подолання нестійкості й запобігання банкрутству підприємства.

Діагностика можливості банкрутства вимагає попередніх: визначення змін і доповнень у законодавстві та законодавчих актах, які виділяють види банкрутства за його сутністю та причинами; опанування ознак банкрутства та визначення ступеню неплатоспроможності підприємства. Під час діагностики банкрутства підприємства слід: звернути увагу на переваги та недоліки існуючих методів цієї оцінки; дотримуватись системного підходу щодо їх вибору і використання; враховувати особливості економічних ситуацій у зовнішньому середовищі (у світовій економіці, країні, галузі, регіоні) та ін.

Література [2,6,8–14,17–19,21,23,28,30,31,38-39,42].

Тема 8. Управлінська діагностика

Особливості управлінського аналізу, його структура, зміст та методи. Діагностика операційної діяльності її умов та чинників. Оцінка використання ресурсів підприємства. Методика аналізу валових витрат підприємства та собівартості продукції. Діагностика якості та результативності менеджменту: система показників оцінки ефективності управління.

У зв'язку з тим, що сучасне визначення ефективності управління підприємством ґрунтується на узагальнених результатах його діяльності та воно призначене забезпечити можливості подальших функціонування та розвитку підприємства, необхідно здійснювати діагностичні оцінки: стану підприємства, обґрунтування та реалізації планів та ефективності діяльності управлінського персоналу.

Слід звернути увагу на спільність і відмінність внутрішньої та зовнішньої управлінської діагностики: більшість завдань є однаковими і складними, що обумовлює системний підхід до застосування методів оцінки, але внутрішня та зовнішня управлінська діагностика відрізняються метою, повнотою і глибиною оцінки, інформаційним забезпеченням, точністю, суб'єктами діагностики та ін.

В управлінській діагностиці необхідно: знати і враховувати галузеві особливості в оцінці використання усіх видів ресурсів; оцінювати вплив факторів на результати основної операційної діяльності; визначати сукупності технічних параметрів та їх вплив на основні показники діяльності агрегатів, ділянок, цеху та підприємства; оцінювати результати зовнішньоекономічної діяльності та її вплив на узагальнені показники діяльності підприємства.

Якщо характерною ознакою підприємства є складність технології, велика матеріалоемність виробництва, необхідно звернути увагу на обов'язковість: діагностичної оцінки стану системи управління якістю продукції; дотримання регламентованих режимів роботи; оцінки стану системи управління запасами, системи управління витратами, системи управління прибутком; діагностувати стан нормативної бази та ін.

Під час діагностики стану використання матеріальних ресурсів необхідно дотримуватися результативного, а не затратного підходу до оцінки, використовуючи як оціночний показник матеріаловіддачу, яка розраховується як відношення товарної продукції в діючих цінах (у внутрішній діагностиці) або доходу (виручки) від реалізації продукції, робіт, послуг (у зовнішній діагностиці) до матеріальних витрат (у внутрішній і зовнішній ЕД).

Слід звернути увагу на теоретичну тенденцію зростання матеріаловіддачі та оцінити фактичну тенденцію її розвитку на підприємстві. Опанування причин перевитрат матеріальних ресурсів (низький технічний рівень виробництва, несучасні технології виробництва, неконкурентоспроможність продукції, брак і великий рівень відходів, застаріла нормативна база,

недосконалість мотивації персоналу до ресурсозбереження та ін.) допоможе розробити заходи щодо раціонального використання матеріальних ресурсів з урахуванням усіх елементів стратегії ресурсозбереження.

В діагностиці стану трудових ресурсів особливу увагу треба зосередити на визначенні марних витрат робочого часу (позаурочних, на виправлення браку, простої робочих з організаційних причин та ін.), непродуктивних витрат у структурі фонду оплати праці (оплата простоїв). Необхідно визначити правильність співвідношення узагальнюючих трудових показників: результативного – продуктивності праці та витратного – середньої заробітної плати. Слід визначити, чи досягається випереджальне зростання продуктивності праці порівняно зі зростанням середньої зарплати та оцінити вплив їх співвідношення на фінансовий результат.

Кількісна оцінка впливу співвідношення трудових показників здійснюється поетапно. Спочатку шляхом розрахунку визначається змінення собівартості продукції у відносному вимірюванні ($\pm\Delta C_T$, %) за моделлю:

$$\pm\Delta C_T, \% = (I_z/I_p - 1) * u \quad (3.1)$$

де I_z — темп зростання (або індекс) середньої заробітної плати, част.од.;

I_p — темп зростання (або індекс) продуктивності праці, част.од.;

u — питома вага витрат на заробітну плату з нарахуваннями у собівартості продукції (або у валових витратах — у зовнішній ЕД), %.

Потім розраховується зміна собівартості продукції у вартісному вимірюванні ($\pm\Delta C_T$, грн.):

$$\pm\Delta C_T, \text{ грн.} = C * (\pm\Delta C_T, \%) / 100 \quad (3.2)$$

де C — собівартість товарної продукції (або сума валових витрат підприємства — у зовнішній ЕД), грн.

Далі оцінюється вплив змін у собівартості на фінансовий результат ($\pm\Delta ФР_T$), грн. на підставі зворотного зв'язку між ними:

$$\pm\Delta ФР_T = - (\pm\Delta C_T). \quad (3.3)$$

Діагностична оцінка витрат і собівартості продукції як головного внутрішнього резервоносія ефективності діяльності підприємства не втрачає своєї актуальності, оскільки витрати відображають використання усіх ресурсів підприємства.

Студентам слід опанувати класифікацію витрат підприємства, області її призначення та використання, особливості кожного виду витрат, які необхідно враховувати під час їх діагностичної оцінки. Оскільки зниження витрат та собівартості продукції є головним внутрішнім резервом збільшення фінансового результату, треба вміти визначити цей резерв та оцінити, опанувавши склад завдань діагностики, послідовність та методи вирішення цих завдань. Особливу увагу слід приділити непродуктивним та зайвим витратам (втратам від браку, перевитратам та ін.) та госпрозрахунковій собівартості продукції цехів.

Обґрунтоване діагностування і оцінка резервів оптимізації витрат і собівартості продукції у внутрішній ЕД найбільш повно та достовірно визначаються завдяки використанню кореляційно–регресійного методу аналізу та лінійного програмування у поєднанні з іншими способами дослідження.

Діагностиці невиробничих витрат (збутових, управлінських та ін.) слід теж приділяти належну увагу. Оцінюється їх питома вага у загальних витратах, динаміка, співвідношення з результативними показниками.

Зовнішня діагностика витрат обмежена дослідженнями динаміки, структури валових витрат підприємства: з угрупованнями їх за видами діяльності, за цільовим призначенням та за елементами витрат. Для визначення зовнішніх потенційних резервів досліджується досвід аналогічних підприємств. Необхідно також оцінити співвідношення темпів зростання товарної продукції та собівартості продукції, а у зовнішній ЕД — темпів зростання доходу від реалізації продукції та темпів зростання валових витрат підприємства.

Оскільки внутрішні та потенційні (зовнішні) резерви динамічні, залежність їх від часу може бути різною, що вимагає врахування стадії життєвого циклу продукції та підприємства.

Література [2,6–10,14–16,19,20,23,26–29,31–36,38,40–42].

Тема 9. Діагностика економічної безпеки та культури підприємства

Аналіз рівня економічної безпеки підприємства та її складових елементів: фінансової, техніко-технологічної, правової, інтелектуальної, інформаційної та каналів зв'язку, кадрової та екологічної безпеки. Сучасні методи діагностики персоналу підприємства в інтересах безпеки. Методи оцінки кримінального оточення. Діагностика можливості промислового шпигунства. Оцінка уразливості підприємства від них. Аналіз виконання зобов'язань перед державою, трудовим колективом, постачальниками, споживачами та ін. учасниками ринку. Оцінка іміджу підприємства на внутрішньому та зовнішніх ринках. Оцінка якості менеджменту.

Ця тема присвячена актуальним питанням внутрішньої самооцінки та прогнозування стану підприємства для розробки заходів щодо захисту виробничих функцій від різних проявів несприятливих чинників зовнішнього та внутрішнього походження, які погіршують показники діяльності, та від деструктивних факторів, які можуть стати причинами банкрутства. Множина несприятливих факторів потребує їх класифікації за різними ознаками, яку потрібно детально вивчити. Для створення умов економічної безпеки необхідно здійснювати моніторинг індикаторів безпеки та розробляти і вживати відмічені заходи протидії, що є метою діагностики економічної безпеки.

Особливу увагу слід звернути на суттєві характерні ознаки економічної безпеки підприємства та на комплекс завдань діагностики економічної безпеки, які спрямовані на досягнення її мети. Комплекс завдань містить діагностику: стану захисту матеріальних і фінансових цінностей, інтелектуальної власності, персоналу, інформації; забезпечення комерційної таємниці; моніторинг зовнішнього середовища; діагностику рівня корпоративної культури; оцінку ризиків та економічних втрат; розробку системи заходів запобігання загрозам. Необхідно відмітити, що діагностична оцінка складових економічного потенціалу цікавить усіх учасників ринку і як основна підфункція контролю економічна діагностика здійснюється внутрішніми та зовнішніми суб'єктами ЕД.

Необхідно детально опанувати загальні методичні положення та особливості методики діагностичної оцінки економічної безпеки: дослідження її стану за тривалий період часу; врахування різноманіття ризиків з кількісною оцінкою їх рівня; необхідність комплексного використання методів дослідження та системи показників оцінки; використання інтегрального

показника для узагальненої оцінки стану економічної безпеки підприємства.

На ділову репутацію, або імідж, підприємства впливають результати господарської діяльності. Це головний, але не єдиний фактор. Для учасників ринкових відносин важливим є забезпечення фінансової прозорості, дотримання договірних та фінансових зобов'язань, запобігання конфліктів і судових процесів, соціальна та екологічна спрямованість господарської діяльності, дотримання принципів управління, законів і законодавчих актів, врахування суспільних інтересів, наявність належного рівня культури корпоративного управління.

Студенту необхідно опанувати сутність цієї категорії як узагальненої комплексної характеристики управлінської праці, яка відображає її якісні риси та особливості й звернути увагу на розвиток такого напрямку управлінської науки, як крос-культурний менеджмент, предметом досліджень якого є сучасні виробничі відносини та поведінкові закономірності, роль яких в умовах глобалізації та розширення інтеграційних процесів підсилюється. У зв'язку з цим важливого значення в ЕД набуває така складова управлінської культури як аналітична культура керівників і фахівців. Як рівень стану їх творчого потенціалу та аналітичних здібностей, вона реалізовується в формах організації та проведення економічного аналізу, в тому числі в діагностиці та під час аналітичного супроводження усіх етапів технології управлінських рішень.

Слід пам'ятати, що наявність ознак аналітичної культури надає конкурентні переваги на ринку праці, тому доцільно опанувати модель структуру системи аналітичної культури, зміст її елементів, напрямки удосконалення (додаток А).

Література [2,10,16,19,25,32,36,37,41].

4 ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ

Для виконання практичних занять та лабораторних робіт за дисципліною «Економічна діагностика» необхідно опанувати теоретичні питання не тільки з конкретної теми, а й усіх попередніх тем дисципліни та дисциплін, які забезпечують «Економічну діагностику» («Економічна теорія», «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Менеджмент», «Економіка підприємства», «Статистика», «Бухгалтерський облік», «Аналіз господарської діяльності» та ін.).

Теми практичних занять та лабораторних робіт, що передбачені робочою програмою дисципліни «Економічна діагностика», наведені у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1 – Теми практичних занять та лабораторних робіт за дисципліною

Тема заняття	Зміст заняття
1	2
Практичні заняття	
1. Аналіз зовнішнього середовища підприємства	Проведення PEST-аналізу підприємства: дослідження оцінка політико-правової, економіко-екологічної, соціокультурної та технологічної складової макросередовища конкретного підприємства
2. Аналіз конкретних ситуацій з діагностики конкурентоспроможності продукції підприємства	Визначити основні види продукції конкретного підприємства. Встановити перелік основних технічних і економічних характеристик. Визначити для кожного виокремленого виду продукції значення технічних і економічних характеристик підприємства – об'єкта дослідження та лідера в галузі. Провести розрахунок одиничних, групових та інтегральних показники конкурентоспроможності продукції. Зробити висновки за результатами проведеного аналізу
3. Аналіз конкретних ситуацій з	Вирішення завдань за конкретними ситуаціями з використанням методів діагностики. Встановлення

Продовження таблиці 4.1

1	2
використанням методів діагностики та з організації економічної діагностики	способів та методів діагностики, що застосовувалися при вирішенні конкретного завдання. Надання висновків за результатами аналізу конкретних ситуацій
Лабораторні роботи	
1. Аналіз конкурентної привабливості галузі	Основні економічні показники, які характеризують галузь. Конкурентні сили, що діють у галузі, та чинники, рушійні сили, які викликають зміни в їх структурі. Ключові фактори успіху підприємства у конкурентній боротьбі. Оцінка прибутковості і привабливості галузі
2. Інформаційне забезпечення економічної діагностики зовнішнього середовища підприємства	Загальне поняття про середовище підприємства. Діагностика. Діагностика мікросередовища. Інформаційне забезпечення економічної діагностики середовища. Методи збору, обробки та подання інформації для економічної діагностики середовища
3. Діагностика економічної безпеки та культури підприємства	Аналіз рівня економічної безпеки підприємства, та її складових елементів: фінансової, техніко-технологічної, правової, інтелектуальної, інформаційної та каналів зв'язку, кадрової та екологічної безпеки. Сучасні методи діагностики персоналу підприємства в інтересах безпеки. Методи оцінки кримінального оточення. Діагностика можливості промислового шпигунства. Оцінка уразливості підприємства від них. Аналіз виконання зобов'язань перед державою, трудовим колективом, постачальниками, споживачами та ін. учасниками ринку. Оцінка іміджу підприємства на внутрішньому та зовнішніх ринках. Оцінка якості менеджменту

5 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ЇХ ВИКОНАННЯ

5.1 Вибір варіанта

Вибір варіанта індивідуальної самостійної роботи студентом проводиться відповідно до двох останніх цифр номера залікової книжки. Наприклад, якщо номер залікової книжки студента Петрова А.Н. складає 168954, то номер варіанта контрольної роботи – №54.

5.2 Вихідні дані

Базові вихідні дані для всіх варіантів індивідуальних завдань надані у таблицях 5.1, 5.2 та 5.3.

Індивідуальні вихідні дані для таблиці 5.1 студенти формують самостійно на підставі базових, коригуючи їх відповідно до наведених нижче моделей:

1) показники, наведені в рядках 2000, 2120, 2220, 2240, перераховуються за моделлю:

$$V_{\text{інд}}=V_{\text{баз}}*(2+NN/100), \quad (5.1)$$

де $V_{\text{інд}}$ – величина показника за індивідуальним варіантом;

$V_{\text{баз}}$ – величина відповідного показника за базовим варіантом;

NN – номер варіанту;

2) показники, наведені в рядках 2050, 2130, 2150, 2180, 2250, 2255, 2270, перераховуються за моделлю:

$$V_{\text{інд}}=V_{\text{баз}}*(1+NN/100), \quad (5.2)$$

де $V_{\text{інд}}$ – величина показника за індивідуальним варіантом;

$V_{\text{баз}}$ – величина відповідного показника за базовим варіантом;

NN – номер варіанта;

3) інші показники таблиці 5.1 визначаються студентами самостійно згідно з встановленою методикою складання фінансової звітності. Наприклад, показник «Валовий прибуток» (рядок 2090) у базовому варіанті дорівнює різниці між показниками «Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» (рядок 2000) та «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» (рядок 2050) і складає $1463695-886383=577312$ тис. грн.

Таблиця 5.1 – Фінансові результати, тис. грн

Стаття	Код рядка	1-й рік	2-й рік	3-й рік
I. Фінансові результати				
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	1463695	1967282	2668537
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(886383)	(1179633)	(1639026)
Валовий:				
прибуток	2090	...	...	...
Інші операційні доходи	2120	112279	113666	153109
Адміністративні витрати	2130	(20533)	(27689)	(50675)
Витрати на збут	2150	(30872)	(31244)	(39046)
Інші операційні витрати	2180	(75160)	(77353)	(164563)
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток):	2190			
Дохід від участі в капіталі	2200			
Інші фінансові доходи	2220	49	35	35
Інші доходи	2240	9241	27404	171627
Фінансові витрати	2250	(1296)	(12)	(33420)
Втрати від участі в капіталі	2255	0	(1145)	0
Інші витрати	2270	(4683)	(5072)	(2401)
Фінансовий результат до оподаткування	2290	...	...	...
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	141584	196560	266044
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305			
Чистий фінансовий результат (прибуток):	2350	...	...	...
III. Елементи операційних витрат				
Матеріальні затрати	2500	485233	618631	866061
Витрати на оплату праці	2505	33953	48044	56528
Відрахування на соціальні заходи	2510	12298	17431	20477
Амортизація	2515	7016	24111	43434
Інші операційні витрати	2520	20615	20316	34565
Разом	2550	559115	728533	1021065

Базові дані таблиці 5.2 є однаковими для всіх індивідуальних варіантів.

Основні показники діяльності підприємства, наведені в таблиці 5.3, в

індивідуальних варіантах формуються наступним чином:

1) показники 1, 2, 4, 5, 16.1, 16.2, 19, 20, 21, 23, 26, 22, 33.1, 33.2, 33.3 приймаються з базового варіанта;

2) інші показники таблиці 5.3 розраховуються студентами самостійно за моделями їхнього розрахунку та на підставі даних з таблиць 5.1 та 5.2.

Таблиця 5.2 – Баланс підприємства (середньорічні суми), тис. грн

Статті	Код рядка	1–й рік	2–й рік	3–й рік
1	2	3	4	5
Актив				
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи	1000	2245	1940	1571
первісна вартість	1001	3640	3701	3702
накопичена амортизація	1002	(1395)	(1761)	(2131)
Незавершені капітальні інвестиції	1005	33550	23731	25667
Основні засоби	1010	133322	260966	283584
первісна вартість	1011	303763	706237	765186
знос	1012	(170441)	(445271)	(481602)
Інвестиційна нерухомість	1015	0	0	2882
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	4166	73	73
інші фінансові інвестиції	1035			
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	5	4	0
Усього за розділом I	1095	...	...	...
II. Оборотні активи				
Запаси	1100	42749	42749	82244
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	28682	22952	46235
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	20950	49624	76205
з бюджетом	1135	4394	5499	10628
у тому числі з податку на прибуток	1136			
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	561	616	263522

Продовження таблиці 5.2

1	2	3	4	5
Поточні фінансові інвестиції	1160	41	41	41
Гроші та їх еквіваленти	1165	1110	2558	417
Витрати майбутніх періодів	1170	52	39	43
Інші оборотні активи	1190	470	813	2311
Усього за розділом II	1195	...	...	...
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200			
Баланс	1300	...	...	...
Пасив				
I. Власний капітал				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	32200	40057	77066
Додатковий капітал	1410	130349	187012	185857
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	(133224)	(129919)	(164599)
Усього за розділом I	1495	...	...	...
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення				
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	2929	5926	11733
Інші довгострокові зобов'язання	1515	94168	94069	290009
Цільове фінансування	1525	2334	3186	3793
Усього за розділом II	1595	...	...	...
III. Поточні зобов'язання і забезпечення				
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	8034	14409	298433
товари, роботи, послуги	1615	92907	137931	25091
розрахунками з бюджетом	1620	559	936	1342
розрахунками зі страхування	1625	788	1029	713
розрахунками з оплати праці	1630	1855	2504	1613
Інші поточні зобов'язання	1690	39398	54465	64372
Усього за розділом III	1695	...	...	...
IV. Зобов'язання, пов'язані з оборотними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700			
Баланс	1900	...	...	...

Таблиця 5.3 – Показники діяльності підприємства

№	Показник	1-й рік	2-й рік	3-й рік
1	2	3	4	5
1	Обсяг виробництва основних видів продукції, т.	216831	224867	248600
2	Брак продукції, т.	3383,1	3623,5	4723,4
3	Питома вага браку у загальному обсязі виробництва продукції, % ($3=(2/1)*100$)	...	...	...
4	Виробничі потужності, т.	240000	250000	320000
5	Товарна продукція у діючих цінах, тис.грн	1615389	1700894	2871204
6	Середня ціна, грн/т. ($6=5/1$)	...	...	...
7	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис.грн (рядок 2000 табл. 5.1)	...	...	...
8	Собівартість реалізованої продукції, тис.грн (рядок 2050 табл. 5.1)	...	...	...
9	Витрати на 1 грн реалізованої продукції, коп. ($9=(8/7)$)	...	...	...
10	Валовий прибуток або збиток, тис.грн ($10=7-8$)	...	...	...
11	Податок на прибуток, тис.грн (рядок 2300 табл. 5.1)	...	...	...
12	Чистий фінансовий результат, тис.грн ($12=10-11$)	...	...	...
13	Рентабельність продукції, % ($13=(10/8)*100$)	...	...	...
14	Загальна рентабельність, виробництва, % ($14=(10/(25*1,1))*100$)	...	...	...
15	Рентабельність активів, ($15=10/\sum \text{Активів} * 100$), %	...	...	...
16	Середньооблікова чисельність, осіб:			
16.1	– промислово-виробничого персоналу (ПВП), осіб	1048	1251	1346
16.2	– у тому числі робочих	1006	1176	1252
17	Середньорічний виробіток, грн/осіб.:			
17.1	– на 1-го робітника ПВП ($17.1=5/16.1$)	...	...	...
17.2	– на 1-го робочого ($17.2=5/16.2$)	...	...	...
18	Питома вага робочих у чисельності ПВП, % ($18=(16.2/16.1)*100$)	...	...	...
19	Плинність кадрів, %	10,3	9,5	9,5
20	Середні втрати робочого часу на 1 робітника, людино-днів	74,7	76,2	90,0
21	Фонд оплати праці, тис.грн	33953	48044	56528

Продовження таблиці 5.3

1	2	3	4	5
22	Середньомісячна зарплата 1 робітника, грн (рядок 2505 табл. 5.1/16.1)/12	...	...	...
23	Матеріальні витрати, тис.грн	485233	618631	866061
24	Матеріаловіддача, грн/грн (24=5/23)	...	...	...
25	Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн (на підставі рядка 1011 табл. 5.2)	...	...	...
26	Активна частина основних засобів, тис.грн	157906	389654	425570
27	Питома вага активної частини основних засобів, % (27=(26/25)*100)	...	...	...
28	Питома вага основних засобів в активах, % (28=(25/∑ Активів Балансу)*100)	...	...	...
29	Питома вага нематеріальних активів в активах, %, (29= рядок 1000 табл. 5.1/∑ Активів Балансу)*100)			
30	Фондовіддача, грн/грн (30=5/25)	...	...	...
31	Фондоозброєність, грн/осіб (31=25/16.2)	...	...	...
32	Заборгованість, тис. грн:			
32.1	– дебіторська (рядок 1040+∑ рядків 1125÷1155 Балансу)	...	...	...
32.2	– кредиторська (∑ рядків 1500÷1690 Балансу)	...	...	...

5.3 Стислі методичні вказівки щодо надання діагностичних оцінок

Індивідуальна контрольна робота з дисципліни «Економічна діагностика» передбачає опанування нормативно–правового забезпечення господарської діяльності [1,2,10,20], теоретичних питань з ЕД [2,4,5,15,27], методики діагностичної оцінки [2,6,8,11,13,37] та вирішення наступних завдань:

1. Діагностична оцінка потенційного банкрутства

Методика її наведена у джерелі [2,6,11,13,20,23]. Після проведення індивідуальних розрахунків слід самостійно сформулювати висновки.

2. Оцінка динаміки статей балансу та його структури

Оцінка здійснюється з використанням системи методів економічної діагностики [2,5,10,19,20]. Результати розрахунків вертикального аналізу структури і горизонтального аналізу динаміки слід узагальнити в аналітичних таблицях, дотримуючись вимог їх оформлення, і надати кількісну і якісну

оцінки структури балансу відносно співвідношень власного і запозиченого капіталу та необоротних і оборотних активів.

3. Оцінка тенденцій розвитку умовного підприємства

Вона проводиться на підставі аналізу динаміки основних показників діяльності за 3 роки, визначення тенденцій їх розвитку з використанням джерел [2,10,13,20,43] та додатку Б, перспективних напрямків розвитку економіки та галузі з використанням джерел [15,16,19,27,28,31–34,43]; а також запропонованих студентом заходів (з урахуванням визначених у контрольній роботі резервів) щодо поліпшення показників діяльності підприємства. Результати розрахунків узагальнити в аналітичній таблиці 5.4 і зробити висновки.

4. Прогноз основних показників діяльності на наступний 4–й рік

Прогнозна діагностична оцінка надається методом екстраполяції. Сутність цього методу: тенденції минулого розвитку розповсюджуються на наступні майбутні періоди.

Спочатку розраховуються середньорічні темпи росту **показників–чинників**. Величина конкретного показника–чинника, досягнута в останньому звітному періоді (тобто у 3–му році), помножається на його середньорічний темп росту. Наприклад, якщо обсяг виробництва продукції в останньому 3–му році досяг 250 000 тис.т., а середньорічний темп росту обсягу виробництва складав 1,05 дол.од., то прогнозний обсяг виробництва, розрахований методом екстраполяції, дорівнюватиме $250000 * 1,05 = 262500$ тис.т. Результати розрахунків надаються у стовпчику 7 таблиці 5.4.

Далі показники–чинники коригуються. Перевагою методу екстраполяції є його простота, а суттєвий недолік – недостатня точність оцінки. Для її підвищення слід скоригувати екстраполяційні оцінки з урахуванням інфляції, впровадження досягнень НТП та передового досвіду роботи в економіці та в галузі (з посиланням на джерела інформації) та запропонованих студентом на їх підставі конкретних заходів. Коригування аргументувати, використовуючи періодичні й наукові видання.

Таблиця 5.4 – Основні показники діяльності за прогнозом

№	Назва показників	Значення показників останнього року	Темпи росту, дол. од.				Екстраполяційна діагностична прогнозна оцінка	Прогноз показників	Відхилення від бази, ±	
			показника у 2-му році відносно 1-го року	показника у 3-му році відносно 1-го року	показника у 3-му році відносно 2-го року	середні темпи росту			абсолютне	відносне, %
1	2	3	4	5	6	$7=4*6$	$8=3*7$	9	$10=9-3$	$11=(10/3)*100$

Наприклад, якщо впровадити заходи щодо поліпшення збутової діяльності на основі системи бенчмаркінгу, виявляються необґрунтовані витрати і втрати в процесі товароруху продукції на 6,5% і на 6,7–7,1% зростає обсяг продажів завдяки правильності виборів ринків і засобів виходу на них. Екстраполяційні оцінки з обсягу виробництва і товарної продукції коригуємо на коефіцієнт $(1+6,7\%/100\%)$, тобто орієнтуємо на мінімальне зростання (а не на 7,1%); екстраполяційну оцінку витрат на збут коригуємо на коефіцієнт $(1+6,5\%/100\%)$. Скоригована величина показників–чинників є їх прогнозом та надається в стовпчику 8 таблиці 5.4. Крім того, необхідно врахувати, що такі показники, як: брак продукції, марні втрати часу та непродуктивні витрати не плануються, але треба запропонувати заходи щодо їх запобігання.

На підставі скоригованих показників–чинників розраховуються прогнозні оціночні та узагальнюючі показники діяльності. Наприклад, якщо товарна продукція за прогнозом дорівнюватиме 900 000 тис.грн, а чисельність персоналу за прогнозом складає 2 000 осіб, то прогнозний оціночний трудовий показник продуктивність праці (тобто річна виробітка продукції на 1 робітника ПВП) складатиме $900\ 000/2\ 000=450$ тис.грн/особу.

Результати розрахунків надати у стовпчику 8 таблиці 5.4; розрахувати відхилення показників від базового рівня.

6 ВИСНОВКИ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

У висновках у стислій формі представити результати діагностики, виявлені причини, та визначені резерви і надані пропозиції щодо удосконалення стану виробничого потенціалу підприємства і поліпшення його фінансового стану та їх прогнозну оцінку. Висновки повинні містити якісні та кількісні діагностичні оцінки.

7 ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

Наводиться перелік тільки використаних студентом джерел. Він надається з дотриманням вимог системи ЕСКД [3]. У тексті посилання на конкретне джерело робиться у квадратних дужках.

Додаток А

СКЛАДОВІ АНАЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ

Сучасні та майбутні умови функціонування соціально–економічних систем будь–якого рівня управління (цех, філія, підприємство, галузь, регіон, національна економіка, досягнуті ступені глобалізації) є мінливими та невизначеними і носять вірогідний характер. Негативний вплив цих умов на господарську діяльність підсилюється конкурентним середовищем і невизначеністю зовнішніх і внутрішніх політичних та економічних ситуацій.

Це ускладнює аналіз функціонування соціально–економічних систем, викликає потребу безперервного удосконалення методів і прийомів, які використовуються в аналітичній роботі, і обумовлює необхідність поліпшення фундаментальної аналітичної підготовки і перепідготовки фахівців усіх спеціальностей, і, у першу чергу, економічних.

Наукові аспекти формування нової парадигми економічної теорії взагалі та зміни філософії економічного аналізу зокрема розкриті у низці наукових публікацій. Основний акцент в них зроблено на удосконалення теорії та змісту економічного аналізу, методик його проведення, забезпечення та організації аналітичної роботи. Ці роботи сприяли трансформації економічного аналізу до умов становлення ринкових відносин в Україні. Огляд публікацій з проблеми, що розглядається, свідчить про те, що подальший розвиток економічного аналізу в Україні пов'язаний з поглибленням та удосконаленням його методологічних положень та практичної аналітичної роботи на усіх рівнях управління економікою.

Однією з найважливіших засад удосконалення організації економічного аналізу є становлення і розвиток аналітичної культури фахівців. Аналітичними здатностями людина частково наділена від природи. Завдяки освіті аналітична функція системно формується, розвивається, удосконалюється для практичного використання. Освіта формує початковий рівень аналітичної культури фахівця. Нажаль, економічна ситуація в Україні, в регіонах, галузях народного господарства не сприяє наближенню освіти до потреб суспільства та особи, а іноді спостерігається зворотна тенденція. Про це свідчать факти, коли люди без освіти або без належного її рівня досягають високого рівня доходів та якості життя, порушуючи закони та загальноприйняті принципи діяльності.

Головним критерієм реформування світогляду суспільства, у першу чергу активно зайнятого населення, має стати орієнтація на загальнолюдські цінності та принципи цивілізованого ведення бізнесу. Наявність недоліків, невідповідність рівня освіти зростаючим вимогам, а також важливе значення удосконалення аналітичної культури фахівці обумовлюють необхідність детального дослідження цієї актуальної проблеми.

Метою даного дослідження є обґрунтування і розробка моделі структури аналітичної культури фахівців, визначення напрямів формування і підтримки на належному рівні її складових.

Аналітична культура фахівця як наукова категорія, на наш погляд, це рівень стану творчого потенціалу та аналітичних здібностей фахівця (аналітика, фінансиста, аудитора, економіста, технолога та ін.), який реалізується в формах організації та проведення економічного аналізу для здійснення аналітичної підтримки управлінських рішень на всіх рівнях управління.

Формування та підвищення аналітичної культури фахівців є важливою функцією навчального закладу і конкретною практичною функцією менеджменту суб'єкта господарювання. Головною метою побудови системи аналітичної культури є організація забезпечення її належного рівня. Побудова системи вимагає визначення сукупності елементів та структуризацію, яка забезпечує впорядкування, закономірне розташування за значимістю і сполучення у просторі та часі всіх елементів системи. Запропоновану нами модель структури аналітичної культури представлено на рисунку А.1. Її елементи об'єднані єдиним інтегральним циклом. Формування та удосконалення функціональної структури системи аналітичної культури – процес безперервний. Вона містить наступні елементи.

1. Дотримання суспільних вимог до фахівців полягає у володінні цінностями загальної культури, сучасних економічної теорії та практики менеджменту, їх опануванні для визначення своєї ролі в їх удосконаленні. Суспільні вимоги ґрунтуються на обов'язковому вивченні соціальних та екологічних факторів економічної діяльності та аналітичної оцінки їх впливу.

2. Належний теоретичний рівень фахівця передбачає бездоганне володіння категорійним апаратом економічного аналізу і суміжних наук та його удосконалення за формою, змістом і сутністю з урахуванням особливостей сучасного етапу еволюційного розвитку економічного аналізу, предмету та об'єкту його дослідження. Фахівець – носій аналітичної культури – повинен

Рисунок А.1 — Модель структури системи аналітичної культури фахівців

дотримуватися чистоти професійної та загальнонаукової термінології, коректно її використовувати, аргументовано тлумачити та безперервно поліпшувати. Знання напрямків науково-технічного прогресу сприяє постійному пошуку нових резервів виробництва та їх впровадженню для забезпечення гнучкого розвитку виробництва.

3. Методологія економічного аналізу як загальний підхід до його

проведення формує у фахівця сприйняття економічного аналізу як цілісної системи. Воно створюється на підставі опанування його сучасними завданнями, підпорядкованими меті аналізу; функціями, які він виконує у системі економічних наук і практичних господарських явищ і процесів на мікро– та макрорівнях, засобами оцінки конкурентного середовища, тенденцій, причинно – наслідкових зв'язків, діагностики стану, рейтингу та ін.

4. Знання системи способів аналітичного дослідження, доцільних областей їх ефективного використання та уміння досконально володіти цим інструментарієм у практичному застосуванні з урахуванням нових методів досліджень у споріднених науках (математиці, менеджменті та ін.) підвищує точність та об'єктивність аналітичних оцінок та забезпечує їх всебічність.

Використання методів аналізу супроводжується дотриманням його принципів. Наприклад, невід'ємним елементом аналітичної культури фахівця на сучасному етапі є слідування правилам: врахування конкурентності, інфляційних процесів, етапів життєвого циклу підприємства і його продукції, визначення і оцінка впливу чинників. Останні безпосередньо впливають на процеси формування витрат і доходів, на вибір методів дослідження їх стану, структури, тенденцій розвитку на стадіях виробництва, переробки, споживання товарів, а для деяких – і під час збереження та утилізації.

5. Своєчасному та якісному проведенню економічного аналізу сприяє його належне забезпечення (організаційне, методичне, інформаційне, нормативно–правове, технічне та ін). Тому уміння його створити, виконувати та поліпшувати є складовою частиною аналітичної культури фахівця. Вона сприяє оперативності прийняття управлінських рішень та підвищенню їх ефективності.

6. Використання комп'ютерних інформаційних систем і технологій економічного аналізу не змінює його мети та завдань, але впливає на вибір і застосування засобів економічного аналізу і викликає необхідність їх удосконалення. Так, використання методу електронних аналітичних таблиць поєднує традиційний метод аналітичних таблиць з методом моделювання їх форми і змісту та з методом прямого розрахунку аналітичних показників (темтів зростання, відхилень, оцінки виконання встановлених завдань, структури, проміжних та кінцевих підсумків та ін). При отриманні та системному використанні засобів економічного аналізу він поглиблюється з одночасним зменшенням трудомісткості, підвищенням об'єктивності, точності

та оперативності.

7. Необхідність слідування сучасній цільовій орієнтації економічного аналізу підсилюється з такої причини. Великі підприємства, що функціонують в умовах конкурентного середовища, впроваджують спеціальні системи планування, обліку і аналізу, необхідні для прийняття управлінських рішень. Комплексний, системний підхід до їх обґрунтування притаманний і вітчизняній практиці. Він обумовив колективну форму організації аналітичної роботи; необхідність врахування імовірності зміни умов функціонування суб'єктів господарювання та оцінки ризиків; підсилення вимог до рівня ситуаційного аналізу та обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку об'єкта та предмета економічного аналізу та ін.

8. Невід'ємною ознакою аналітичної культури фахівця є володіння засобами контролю якості проведеної аналітичної роботи. В першу чергу, це стосується перевірки правильності оцінки будь-яких аналітичних показників, застосування двох, як мінімум, способів їх розрахунку, порівняння доходів з витратами, потреби у ресурсах з джерелами їх надходжень, попиту з пропозиціями та ін. Важливе значення мають також одночасова порівняльна оцінка тенденцій взаємопов'язаних технічних і економічних (в тому числі і фінансових) показників діяльності та їх чинників і визначення причин неузгодженості їх змінення.

Проведений аналіз теоретичних основ економічного аналізу свідчить про недостатню проробку методологічних засад щодо такої важливої наукової категорії як аналітична культура фахівців. На підставі сучасних вимог до аналітичної функції, з урахуванням їх особливостей та напрямків удосконалення економічного аналізу обґрунтовано систему складових аналітичної культури та визначено їх зміст. Складність структури аналітичної культури обумовлена багаточисельними функціональними зв'язками фахівців і необхідністю досягати взаємопорозуміння та врахувати аналітичні інтереси усіх учасників ринкових відносин. Наявність ознак аналітичної культури надасть менеджерам і фахівцям конкурентні переваги на ринку праці.

Додаток Б
Система показників оборотності активів

Назва	Модель розрахунку	Призначення
1	2	3
1.Обіговість оборотних засобів (K _{oo} , доба)	$K_{oo} = \frac{\text{Залишок оборотних засобів}}{\text{Доход (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг)}}$	Оцінка тривалості циклу їх обігу
2.Коефіцієнт обігу (K _o , разів)	$K_o = \frac{\text{Доход (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг)}}{\text{Залишок оборотних засобів}}$	Оцінка доходу з кожної гривні оборотних засобів
3.Коефіцієнт завантаження оборотних засобів (K _з , коп.)	$K_z = \frac{\text{Залишок оборотних засобів}}{\text{Доход (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг)}} * 100$	Характеристика фондоємності оборотних засобів
4.Оборотність запасів (K _{оз} , разів)	$K_{oz} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Залишок виробничих запасів}}$	Оцінка ефективності управління запасами
5.Оборотність дебіторської заборгованості (K _{дз} , разів або K _{дз} ' , діб)	$K_{dz} = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Середня дебіторська заборгованість за товари}}$ $K_{dz}' = 365 / K_{dz}$	Оцінка отримання своїх несплачених рахунків
6.Оборотність кредиторської заборгованості (K _{кз} , разів або K _{кз} ' , діб)	$K_{kz} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середня кредиторська заборгованість}}$ $K_{kz}' = 365 / K_{kz}$	Оцінка часу, потрібного підприємству, щоб розрахуватись із кредиторами

Зміст

Вступ.....	2
1 ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ.....	3
2 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	8
2.1 Основна література.....	8
2.2 Додаткова література.....	9
3 РОБОЧА ПРОГРАМА І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ.....	12
Тема 1. Основні наукові категорії економічної діагностики.....	12
Тема 2. Діагностика конкурентного середовища та конкурентоспроможності продукції і підприємства.....	14
Тема 3. Аналіз конкурентної привабливості галузі.....	15
Тема 4. Діагностика виробничих потужностей підприємства та їх потенційних можливостей.....	17
Тема 5. Інформаційне забезпечення економічної діагностики зовнішнього середовища підприємства.....	18
Тема 6. Діагностика майнового стану підприємства.....	20
Тема 7. Діагностика фінансового стану підприємства.....	21
Тема 8. Управлінська діагностика.....	22
Тема 9. Діагностика економічної безпеки та культури підприємства.....	26
4 ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ.....	28
5 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ЇХ ВИКОНАННЯ.....	30
6 ВИСНОВКИ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	38
7 ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	38
Додаток А.....	39
Додаток Б.....	44